

K.RAXMANOVTIŇ DÓRETIWSHILIGINDE DRAMA JANRI

Perijamal Turganbaeva

Qaraqalpaq mámleketlik universiteti tayanış-doktorantı.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13371663>

Annotatsiya. Bul maqalada drama janri, Kenesbay RaxmanovtiŇ dóretiwshiligindegi drama janrıniŇ ornı haqqında sóz etiledi.

Gilt sóz: drama, dramaturg, komediya, tragediya, pesa.

KENESBAY RAKHMANOV'S DRAMA GENRE

Abstract. This article discusses the role of the drama genre, the role of the drama genre in Kenesbay Rakhmanov's work.

Key word: drama, playwright, comedy, tragedy, play.

ЖАНР ДРАМЫ КЕНЕСБАЙ. РАХМАНОВА

Аннотация. В данной статье речь идет о роли драматического жанра в творчестве К. Рахманова.

Ключевые слова: драма, драматург, комедия, трагедия, песня.

Dramalıq shıǵarmalardıń kompaziciyası haqqında sóz etkende eń dáslep dramalıq shıǵarmanıń janrlıq qásiyetlerine toqtap ótiwdi talap etedi. Óytkeni, hár qanday kórkem shıǵarmanıń kompaziciyası birinshi náwbette sol janrdıń janrlıq talaplarına boysınadı.

Drama eki túrli mánide qollanıladı drama-bul birinshiden, qarama-qarsı háreketlerge negizlengen hár túrli rollerge arnap jazılǵan kórkem tekst. Ekinshiden, drama termini geyde belgili bir drama janrın anıqlaw ushın qollanıladı.

“Men tek oqıw ushın” ǵana jaratılǵan, oynalınbaytuǵın dramanı drama dep emes, al, kersinshe, dialoglıq formadaǵı traktat, poema dep easplayman,... drama keyin ala sátsizlikke ushradı... men dramada bir waqıttıń ózinde hám saxnalıq shıǵarmanı hám juwmaqlanǵan bir pútın kórkem óner tuwındısın kóremen”¹ -deydi belgili drama izertlewshisi V.M.Volkenshteyn óziniń “Dramalıq shıǵarmalardıń táǵdiri” (“Sudbı dramaticeskix proizvedeniy”) maqalasında.

Dramalıq shıǵarmalardıń hám kórkem óner materialı hám ádebiy shıǵarma sıpatındaǵı usı sıyaqlı tastıyǵın kóplegen izertlewlerde ushıratamız. Bul haqqında milliy ádebiyattanıw iliminde Q.Járimbetov hám J.Saǵıydullaevlar tómendegi juwmaqtı keltiredi “Drama áyyemgi grek tilindegi drao yamasa drage sózinen alınıp, sózlik mánisi boyınsha “háreket etiw” degen mánisti ańlatadı.

Demek terminologiyalıq atamanıń ózi dramalıq shıǵarmanıń háreketlerdi kórsetiwge baǵdarlanǵanın bildiredi. Bunıń sebebi dramanıń sóz óneri sıpatında payda bolıwı menen baylanıslı, yaǵnıy saxnada obraz jasap, onı tamashagóylerge kórsetiw menen baylanıslı. Olay bolsa dramalıq shıǵarmalardıń “tutınıwshı”sı (paydalanıwshısı) teatr bolıp tabıladı. Sonlıqtan, dramalıq shıǵarmalardıń janrlıq qásiyetleri teatr (saxna) óneriniń ózgeshelikleri menen belgilenedi.”²

Kópshilik ádebiyatshılar dramalıq kompaziciya belgili bir keńisliktegi hám waqıttaǵı háreketi shólkemlestiriw ushın qollanılatuǵın kórkem tásili dep túsindiredi. “Drama túriniń forması mınanday belgileri menen, yaǵnıy, poeziyalıq yamasa prozalıq shıǵarmadan pesanıń sózi, tekst kólemi jaǵınan ajraladı”.³

“Ен кóp perdeli pesalardıń kólemi de belgili molsherden aspaydı, dramaturg barlıq shınlıq penen obrazdı sol belgilengen mólsherge qalay bolsa da sıyǵızıwı kerek”.⁴

Bul jerde dramalıq shıǵarmanıń kompaziciyasına avtordıń eki túrli jantasıwın pesanıń bólimleri arasındaqı baylanısqa tiykarlangan formalıq jantasıw hám is-hárekettiń qurılıw principine baylanıslı túsindiriwge boladı.

Dramada bir tárepten bayanlaw tili, súwretlengen waqıya (syujet-J.B.) ózgeshe boladı. Sebebi, dramada waqıt hám makan sheklengen boladı dep esaplaydı rus drama izertlewshisi E.V.Xalizov.⁵

XX ásir dúnya xalıqları ádebiyatı sıyaqlı qaraqalpaq xalqı ádebiyatı da birneshe júzlegen talant iyeleri hám olar dóretken hár túrli temalarga, janlarga bay bolıp, xalqımızdıń ádebiyat sawatlılıǵın elede asırıwǵa, ruwxıy dúnyasın elede bayıtıwǵa xızmet etip, mádeniy ómirinde óziniń belgili izin qaldırdı. Bul dáwir ádebiyatınıń jánede rawajlanıwına óz úlesin qosqan talant iyeleriniń biri belgili shayır, jazıwshı, dramaturg K.Raxmanov (1942-2004) qaraqalpaq ádebiyatına ótken ásirdeń 60-jılları shayır sıpatında kirip keldi hám óziniń kóp sanlı lirikalıq, liro-epikalıq sonday-aq dramalıq shıǵarmaları menen ules qostı.

K.Raxmanov prozalıq shıǵarmaları menen epikalıq shıǵarmaların bir-birine qayta islewdi de sinap kórdi.

Maselen, onıń “O dúnyaǵa mirat” piyesası tiykarında “Aqıbet” romanın jazǵan bolsa, “Payǵambar jasındaǵı kúyew” romanı tiykarında “Saqał” dramasını dóretti.

K.Raxmanov, ásirese, dramaturg sıpatında belgili boldı. OL ótken ásirdeń 70-jılları dramaturgiya menen jedel shuǵıllana basladı. Onıń dóretiwshiliginde jámi 27 dramalıq shıǵarması bolıp, onıń 18 pyesasası saxnaǵa qoyıldı. Dramaturgtıń, ásirese, “Kelin”, “O dúnyaǵa mirat”, “Jaralı júrekler”, “Eglengen báhár”, “Laqqılar emlewxfanada”, “Mınlardıń biri”, “Edige”, “Toǵız tońqıldaq bir sheńkildek”, “Raxmet, kelin”, “Ínjıqtıń muhabbatı” sıyaqlı dramalıq shıǵarmaları xalıq kewlinen úlken orın iyeledi. Bul shıǵarmalar uzaq jıllar dawamında teatrlarımız saxnalarından túspesten qoyılıp kelinbekte. Sonıń menen birge K.Raxmanovtıń dóretiwshiliginde dramanın drama, komediya, tragediya sıyaqlı janrları da orın alǵanın aytıp ótiw kerek.

XX ásir qaraqalpaq ádebiyatınıń rawajlanıwına óz úlesin qosqan talant iyeleriniń qatarında belgili shayır, jazıwshı, teleradio jurnalist hám talantlı dramaturg Keńesbay Raxmanovtıń dóretiwshiligi ayırıqsha ózgeshelenip turadı.

REFERENCES

- олкенштейн В.М. Судбы драматических произведений //Из истории советской науки о театре 20-е годы: Сборник трудов. / Сост., общ. Ред, коммент и биографич очерки С.В.Стахорского М,: ГИТИС, 1988, 162-163.
- Jarimbetov.Q. Saǵıydullaeva J. Ádebiyattanıw teoriiyası.-Nókis, Qaraqalpaqstan,-11.44.
- Поспелов Г.Н. Введение в литературоведение. Москва «Высшая школа»1988.412-бет. абдалов З.Соз онери. -Алматы: Мектеп, 1982.331-бет. ализев.В.Е. Драма как явление искусства.- М: Искусство, 1978.-С.73